

різних розділів Особливої частини КК України. Спостерігається тенденція до збільшення складів кримінальних правопорушень з ознаками обману в КК України шляхом внесення до нього змін та доповнень. Обман набуває більшої актуальності та суспільної небезпечності в різних сферах суспільних відносинах, які потребують кримінально-правової охорони.

Література:

1. Сийплові М.В. Особливості об'єктивної сторони притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право» ДВНЗ «УжНУ»*. 2014. № 6. С. 282–285.
2. Панов Н.И. Квалификация преступлений, совершаемых путем обмана: учеб.пособ. Х.: Юрид. ин-т, 1980. 88 с.
3. Сабито Р.А. Обман как средство совершения преступления: учеб. пособ. Омск: Омская высшая школа милиции. 1980. 79 с.
4. Панов М. Обман як ознака складу злочину і його кримінально-правове значення. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 72–79.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-35>

КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЯННЯ, ВЧИНЕНОГО ОСОБОЮ, ЯКА НЕ Є СУБ'ЄКТОМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Ус О. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Кримінально-правова кваліфікація діяння, що не є кримінально протиправним, проте має кримінально-правове значення, як різновид кваліфікації у кримінальному праві має всі характеристики, що притаманні останній, а також визначається специфічними, видовими ознаками, що характеризують саме її. Систему таких діянь становлять: діяння, що не володіє кримінально значимим ступенем суспільної

небезпечності (малозначне діяння); діяння, вчинене за наявності обставини, що виключає його кримінальну протиправність; діяння, вчинене без вини (невинувато); діяння, вчинене особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення.

Особливості кримінально-правової кваліфікації діяння, що не є кримінально протиправним, проте має кримінально-правове значення, полягають у тому, що при такій кваліфікації завжди буде встановлено відсутність, як мінімум, однієї з ознак кримінального правопорушення, передбачених ч. 1 ст. 11 КК, що й зумовить кримінально-правову оцінку та доведення того, що має місце діяння, яке не є кримінальним правопорушенням; кваліфікація такого діяння здійснюється за статтею (частиною статті) Загальної частини КК, на відміну від кваліфікації кримінального правопорушення, де у формулі кваліфікації завжди є посилення на статтю (частину статті) Особливої частини КК [1, с. 343].

Кримінально-правова кваліфікація діяння, вчиненого особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення, наявна у разі нестворення та недоведення ознак суб'єкта, що виключає кваліфікацію вчиненого особою суспільно небезпечного діяння як кримінальне правопорушення.

При кваліфікації діяння, вчиненого особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення, слід з'ясувати поняття та обов'язкові ознаки суб'єкта. Так, згідно з ч. 1 ст. 18 КК суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність.

Для кваліфікації діяння, вчиненого особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення, необхідно встановити відсутність у такої особи однієї з обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення, а саме з'ясувати, що діяння вчинене:

а) особою, яка не є фізичною (приміром, юридичною особою [2, с. 133-141] або твариною). Відповідно до ст. 24 ЦК людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою. Цей підхід також закріплено і у статтях 6, 7, 8 КК, де зазначено, що кримінальній відповідальності можуть підлягати громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Таким чином, не зважаючи на те, що у зв'язку зі змінами до КК, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 р. до юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, вони (юридичні особи), згідно кримінального

законодавства не визнаються суб'єктами кримінального правопорушення. У зв'язку з цим юридична особа (організація, створена і зареєстрована в установленому законом порядку (ч. 1 ст. 80 ЦК)) не може бути визнана суб'єктом кримінального правопорушення. На нашу думку, такий підхід є обґрунтованим, оскільки він відтворює принципи винної, особистої, персональної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення, що закріплені, приміром, у ст. 62 Конституції України та ст. 2 КК;

б) особою, яка не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Цей вік у науці кримінального права прийнято називати загальним віком, з якого настає кримінальна відповідальність. Крім того, виділяється ще й знижений вік, з якого настає кримінальна відповідальність лише за окремі кримінальні правопорушення – чотирнадцять років. Так, згідно з ч. 2 ст. 22 КК «особи, що вчинили кримінальне правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (ст. 115-117), посягання на життя державного чи громадського діяча, ...», тобто за вчинення тих кримінальних правопорушень, вичерпний перелік яких закріплений у ч. 2 ст. 22 КК. У кримінально-правовій літературі іноді виділяється також і підвищений вік, по досягненні якого може наставати кримінальна відповідальність (приміром, вісімнадцять років). Проте в такому разі мова йде про спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що вік, з якого особа підлягає кримінальній відповідальності, пов'язується саме з моментом вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, саме на момент вчинення кримінального правопорушення особа повинна бути визнана такою, яка вже досягла певного віку.

Крім того, доцільно звернути увагу, що вік, як ознака суб'єкта кримінального правопорушення – це час, період його біологічного існування – життя. Він не залежить від рівня розумового розвитку особи, а є категорією об'єктивною. Доцільно відмітити, що рівень розумового розвитку суб'єкта, зокрема неповнолітнього, не впливає на встановлення такої ознаки як вік особи, а може впливати лише на наявність чи відсутність такої ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, як осудність. Проте це самостійна ознака даного елемента складу кримінального правопорушення, яка не пов'язана з його віком і підлягає окремому аналізу;

в) неосудною особою [3, с. 176; 4; 5]. Відповідно до ч. 2 ст. 19 КК не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Визначення ознак неосудності у КК має назву «формула неосудності». Формула неосудності, яка закріплена у КК, є змішаною, оскільки містить два обов'язкові критерії: медичний та юридичний.

Медичний (біологічний) критерій неосудності окреслює всі можливі психічні захворювання, що істотно впливають на свідомість і волю людини. Він включає чотири групи розладів психіки: 1) хронічне психічне захворювання, тобто довготривале психічне захворювання (важко виліковне чи невиліковне), яке має тенденцію до прогресування, а може протікати й приступоподібно – шизофренія, епілепсія, прогресивний параліч, сифіліс мозку, старечий психоз; 2) тимчасовий розлад психічної діяльності – різноманітні порушення психічної діяльності, які продовжуються певний період (виникають, як правило, раптово) та можуть закінчитися одужанням (гострі короткотривалі психічні захворювання – патологічне сп'яніння, патологічний афект тощо); 3) недоумство (олігофренія) психічне каліцтво – уроджений або набутий в ранньому віці хворобливий стан психіки, причинами якого можуть бути гострі чи хронічні захворювання, алкоголізм, інфекції, травми черепа, перенесені під час пологів чи надалі, захворювання залоз внутрішньої секреції матері тощо. Виділяються три ступені недоумства: дебільність, імбецильність, ідіотія; 4) інший хворобливий стан психіки – виникає при деяких тяжких непсихічних захворюваннях, що супроводжуються розладом психіки: черевний тиф, пухлини мозку, явища абстиненції при наркоманії тощо. Для наявності медичного критерію неосудності достатньо встановити, що особа на час вчинення суспільно небезпечного діяння страждала хоча б на одну із хвороб, що відносяться до наведених груп.

Юридичний (психологічний) критерій неосудності – нездатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними.

Для визнання особи неосудною під час вчинення суспільно небезпечного діяння необхідно встановити як мінімум одну ознаку медичного критерію і одну ознаку юридичного критерію. Встановлення неосудності свідчить про те, що особа не може бути визнана суб'єктом кримінального правопорушення. В силу цього вчинене неосудною особою діяння не може бути кваліфіковане як кримінальне

правопорушення, а підлягає кваліфікації, як діяння, вчинене особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення.

У наведених випадках констатується відсутність складу кримінального правопорушення як підстави кваліфікації кримінального правопорушення. У такому разі діяння, вчинене особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення, слід кваліфікувати як діяння, що не є кримінально протиправним.

Кваліфікація діяння, вчиненого особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення, відбувається за відповідною статтею (частиною статті) Розділу IV «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт кримінального правопорушення)» Загальної частини КК. Така кваліфікація має значення для застосування відповідних інститутів кримінального права, а саме: застосування примусових заходів медичного характеру (статті 92-95 КК), застосування примусових заходів виховного характеру (ч. 2 ст. 97 КК) тощо.

Література:

1. Ус О. В. Кваліфікація в кримінальному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2020. 485 с.
2. Дудоров О. О. Проблема юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 1999. № 2. С. 133–141.
3. Ус О. В. Кримінально-правова оцінка вчиненого діяння за ознаками суб'єкта складу злочину. *International Scientific-Practical Conference Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine* : Conference Proceedings, January 27–28, 2017. Sandomierz. P. 174–177.
4. Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 780 с.